

“De la tolerància al reconeixement”, els drets col·lectius com a base del nou liberalisme polític de Seymour

Michel Seymour, *De la tolerància al reconeixement: Una teoria liberal dels drets col·lectius*, trad. Margarida Trias, Col·lecció Institut d'Estudis de l'Autogovern, 10 (Barcelona: IEA, 2021). 599 pàg. ISBN 978-84-18601-40-8

Títol original: *De la tolérance à la reconnaissance: Une théorie libérale des droits collectifs* (Montreal: Les Éditions du Boréal, 2008)

Sergi Serra

Polítòleg, tècnic de difusió i xarxes socials a l'Institut d'Estudis de l'Autogovern (Espanya)

Michel Seymour (1954), filòsof i polítòleg canadenc, és reconegut pels seus treballs en defensa dels nous corrents del liberalisme, així com per la defensa dels nacionalismes a les democràcies modernes. D'entre les seves obres, en destaca l'anàlisi de la teoria liberal política de John Rawls per presentar una defensa dels drets col·lectius i dels drets individuals.

De la tolerància al reconeixement és una important contribució filosòfica i política a la qüestió dels drets col·lectius. Seymour hi reflexiona sobre l'estat com a model d'organització política, el paper de les minories nacionals en els estats nació i el rol dels pobles inscrits en organitzacions internacionals, i acaba intentant establir les condicions que podrien garantir la viabilitat futura de qualsevol forma d'arranjament plurinacional, des d'estats nació fins a estats plurinacionals i organitzacions supranacionals regionals i internacionals, que inclouen diferents estats sobirans. L'organització política dels estats democràtics és una qüestió que actualment es troba a l'ordre del dia, sobretot quan aquesta va relacionada directament amb la posició de les minories en el context internacional. D'aquí ve la importància d'una obra com la de Seymour, on no es pretén posar fi a les moltes resistències psicològiques dels individus, sinó que té com a objectiu “haver aconseguit apaivagar un cert

nombre d'arguments filosòfics, blocar certes escapatòries i dissipar l'aura de legitimitat que envolta certes tesis d'inspiració individualista”.

El nou enfocament del liberalisme polític que presenta Seymour intenta donar resposta a diferents reflexions sobre les teories clàssiques, mitjançant una exposició del seu propi pensament. L'obra s'ubica en la confluència de diverses tendències. D'una banda, Seymour hi té en consideració l'extensa obra de Charles Taylor, amb relació a la teoria del reconeixement dels pobles sense estat. D'una altra, té clarament un enfocament liberal, que fa que la seva obra també s'inscriui al corrent de pensament de Will Kymlicka, sobretot pel que fa a l'anàlisi sobre els drets nacionals. Finalment, també hem de classificar l'obra de Seymour “com una versió més del liberalisme del ‘segon’ John Rawls, centrada a proporcionar un marc que sigui compatible tant amb una concepció individualista com amb una concepció comunitarista de la persona i del poble”, tal com ho indica l'autor en els capítols introductoris del llibre (Seymour, 2008: 18).

Seymour intenta formular una teoria original i moderna dels drets col·lectius, a partir d'una estructura en tres blocs. En la primera part, l'autor proporciona justificacions per recórrer a polítiques del reconeixement i respon a les crítiques formulades contra aquesta teoria. En la segona, l'autor se centra en una idea principal, canviar el liberalisme individualista pel polític, ja que “aquesta última versió del liberalisme amaga unes prometedores potencialitats que permeten la incorporació de drets col·lectius en un text constitucional”. Finalment, en la tercera i última part del llibre, Seymour exposa el seu plantejament teòric i filosòfic en relació amb l'organització política dels estats, que, com veurem, té molt a veure amb la seva visió del liberalisme polític. Tot seguit, entro en un major detall en cadascuna d'aquestes parts.

En la primera part (“El reconeixement: l'herència d'un concepte”), l'autor fa una anàlisi de les diferents teories polítiques relacionades amb el reconeixement. A partir d'una petita introducció a les obres de G. W. F. Hegel, A. Honneth, C. Taylor i W. Kymlicka, l'autor explica que el liberalisme pot proporcionar un marc hospitalari per integrar una política global de reconeixement per a les persones i per als pobles. Per arribar a aquesta conclusió, l'autor explica per què una versió inclusiva i individualista del liberalisme condueix definitivament al rebuig d'una política de reconeixement. Aquesta primera part acaba amb una crítica a la teoria d'harmonització entre el liberalisme de tipus individualista i els drets dels grups, que fa Kymlicka. Seymour con-

sidera que és una visió que no fa justícia a la veritable naturalesa dels drets col·lectius, ja que parla d'un liberalisme amb “drets diferenciats per grups”, una tònica molt lligada a la doctrina de l'individualisme moral. Segons l'autor, això no és parlar de drets col·lectius, sinó que és parlar de drets que tenen com a subjecte els individus, on tots els drets són reivindicats pels individus i s'introdueixen per respondre a les necessitats dels individus.

El nucli de l'obra es troba en la segona part (“El liberalisme polític i el reconeixement”). Seymour se centra en una idea principal: canviar el liberalisme individualista pel polític, que és l'únic que permet el reconeixement dels pobles. Aquest canvi de concepcions liberals l'explica a partir de l'anàlisi exhaustiva de l'obra de filosofia política de John Rawls, tot i que aquest canvi de paradigma no el veurem explicat de forma clara fins al desenllaç de l'obra, on l'autor exposa la seva teoria política.

Seymour s'endinsa en l'obra de Rawls i analitza els temes centrals de la teoria política de l'autor, com ara la tolerància en el reconeixement de la identitat nacional de tots els pobles i l'aplicació dels seus principis de justícia a l'esfera nacional de les societats occidentals. També la contrasta amb la concepció neorealista de les relacions internacionals. Aquestes idees, diu Seymour, han rebut moltes crítiques, la majoria d'aquestes centrades a destacar que l'obra de Rawls només es pot aplicar als pobles dotats d'un estat sobirà i, en conseqüència, “no és vigent”. Per a l'autor del llibre, l'obra de Rawls té un enfocament clarament individualista, sense tenir en compte la diversitat que hi ha dintre d'un estat nació. Aquesta consideració de Seymour deixa entreveure que l'autor defensa una versió diferent del liberalisme clàssic, un enfocament diferent, que acull els drets dels pobles i la dualitat estat-nació i la plurinacionalitat del poble que conforma l'estat.

Un cop assentades unes bases sòlides, a partir de l'anàlisi exhaustiva de les concepcions filosòfiques i polítiques relacionades amb els estats plurinacionals com a model d'organització política, i també una vegada havent criticat el liberalisme individualista, en la tercera part del llibre (“La teoria dels drets col·lectius”), l'autor exposa el seu plantejament teòric, el que ell mateix considera “una política del reconeixement que adopta la forma d'una teoria liberal dels drets col·lectius per als pobles”. En aquest punt, Seymour identifica una sèrie de requisits per al reconeixement dels drets col·lectius en un context liberal, que serien els següents.

El primer requisit fa referència al col·lectiu. A fi que pugui haver-hi uns drets col·lectius, hi ha d'haver una associació d'individus que comparteixen i tenen una o dues llengües comunes, unes institucions públiques i una història comuna. Aquestes característiques converteixen al grup en un poble.

El segon requisit va relacionat amb l'objecte de l'interès, és a dir, els drets col·lectius han de ser béns institucionals, béns que són consumits o produïts en grup, béns col·lectius i, a la vegada, també identitaris.

El tercer requisit del qual parla l'autor fa referència al nombre d'individus que formaran aquest grup per tal d'assolir els objectius esmentats en el punt anterior. Seymour no especifica cap quantia mínima, sinó que expressa que la població adequada serà aquella que tingui un nombre d'individus suficient per justificar l'establiment de proteccions institucionals (escoles, governs autonòmics, institucions jurídiques...).

El quart requisit va relacionat amb l'existència d'un subjecte que satisfaci els interessos del poble. Seymour parla de dos agents: d'una banda, l'Estat, que conté el grup en qüestió, i de l'altra, els membres del grup, que han d'estar disposats a assumir certes obligacions.

El cinquè dels requisits identificats per Seymour és la lleialtat identitària de tots els agents que formen el poble, és a dir, és essencial que el grup en qüestió tingui a la pràctica un paper important en el manteniment de la representació que les persones fan de la seva pròpia persona.

El sisè requisit de Seymour torna a anar relacionat amb el grup, en aquest cas, ens parla dels grups que possibiliten la llibertat i igualtat individual. Segons l'autor, només les cultures socials permeten aquest escenari, ja que als individus que formen aquesta societat se'ls ofereix una gamma d'opcions morals, culturals i polítiques, i, en conseqüència, en aquest escenari, els principis liberals es poden materialitzar de forma real.

El setè dels requisits fa referència a l'estructura de la cultura, i no pas al caràcter d'aquesta, per part del grup. Seymour en aquest punt pretén desenvolupar un concepte de dret col·lectiu acceptable en una societat liberal, generant una distinció entre la identitat pública, la considerada idònia per part de l'autor, i la identitat moral del grup.

El requisit número vuit que considera Seymour és l'obligació de suposar la perennitat del grup. Això ho considera fonamental, ja que el grup ha de tenir l'objectiu d'evitar que les diverses comunitats sorgides de la immigració quedin excloses dels interessos del grup i tinguin una durada efímera, ja que sense perduració en el temps no hi pot haver drets col·lectius.

El novè requisit es basa en la necessitat d'una justificació independent basada en el principi del valor de la diversitat cultural. Si un grup no està compost de diversitat cultural, ja sigui externa o interna, no disposarà d'uns drets col·lectius.

El desè dels requisits de la teoria de Seymour fa referència a la posada en marxa del sistema dels drets col·lectius. És essencial un sistema democràtic on estigui acceptada de forma global la diversitat cultural.

El penúltim dels requisits apel·la a la voluntat de vida col·lectiva present en el si del poble, és a dir, a fi que el poble tingui drets col·lectius, els individus que el formen han de voler que el seu poble sobrevisqui i sigui objecte de proteccions específiques. D'aquesta manera, s'exclou l'ús de mesures paternalistes aplicades per al bé del poble.

Finalment, l'últim requisit fa referència a les classes de grups. Cal distingir diferents drets col·lectius per a les diferents classes de grups, ja que no tots els grups socials són pobles i, en conseqüència, poden dotar-se dels mecanismes que originen dels drets col·lectius. Els únics grups socials susceptibles de ser subjectes de drets col·lectius són aquells sorgits de la immigració, les diàspores contigües i les nacions minoritàries o majoritàries amb estat o sense, el que Seymour anomena “cultures societals més o menys completes, poblacions dotades d'un conjunt més o menys gran de béns institucionals”.

Així doncs, la teoria dels drets col·lectius de Seymour versa sobre els drets que posseeixen els pobles, que es refereixen a béns participatius, produïts i consumits en grup, i al manteniment, el desenvolupament o la creació d'institucions que permeten garantir la integritat del poble. A més, aquests béns només tenen el valor del seu paper instrumental en relació amb la diversitat cultural interna i externa. Així doncs, estem parlant d'una perspectiva cenyida al liberalisme polític, que renuncia l'individualisme moral i evita comprometre's amb el comunitarisme. Els dotze requisits que Seymour utilitza per assentar les bases de la seva teoria de pensament són les condicions que, segons l'autor,

han d'imperar perquè es pugui garantir la viabilitat futura de qualsevol forma d'arranjament plurinacional, independentment de la tipologia d'aquests.

A partir d'aquí, l'autor acaba de perfilar la seva teoria amb l'objectiu de fer-la tan realista com sigui possible. Per fer-ho, aborda diferents qüestions relacionades amb la institucionalització d'un sistema basat en els drets col·lectius, per mirar d'esbrinar com pot aconseguir que “el que sembla una idea magnífica sobre el paper, un cop aplicada, no tingui unes conseqüències lamentables, sinó que sigui beneficiosa”. Seymour es pregunta com s'eviten les tensions entre la majoria i les minories en el si d'una societat quan s'atorguen drets a aquesta. També es pregunta si la societat és capaç de reconèixer la diversitat que la forma i que, en conseqüència, dificulta la caracterització d'una sola societat, que molts autors al llarg de la ciència política han defensat.

Per abordar aquestes qüestions, Seymour fa una introspecció a les diferències que hi ha entre el dret moral i el dret jurídic. L'autor explica com els corrents liberals clàssics han defensat sempre els drets col·lectius jurídics com a únics drets imperants en la naturalesa dels sistemes polítics democràtics, deixant de banda els drets morals, sota l'argumentari que aquests no existeixen i, en conseqüència, no se'n pot justificar l'existència en un text constitucional. L'autor explica que l'acceptació històrica d'aquesta teoria és deguda al fet que l'única versió històricament acceptada del liberalisme és la fonamentada en l'individualisme moral. Seguint aquesta línia, podem afirmar que la teoria liberal que planteja Seymour difereix molt de les teories liberals clàssiques. L'autor considera que hi ha una versió no individualista del liberalisme que pot acollir favorablement les entitats col·lectives i fer-ne agents morals. Així doncs, Seymour considera que el liberalisme polític ha de ser la base per defensar la institucionalització dels drets morals com a mecanisme d'incorporació de drets col·lectius minoritaris per als grups. De fet, considera que “cal alliberar-se de l'individualisme moral perquè la derivació individualista dels drets col·lectius fracassa del tot”, tot i que aquesta eliminació no ha de ser completa, sinó que “per ser liberal, n'hi ha prou d'admetre un règim equilibrat de drets individuals i de drets col·lectius”.

Un cop definit el sistema que ha d'imperar, Seymour focalitza el seu interès en un altre tema que el preocupa: el rebuig a la incorporació dels drets morals col·lectius en un text constitucional per por de l'afectació que això podria tenir en l'estabilitat de la societat. En aquest apartat, Seymour es refereix a l'autodeterminació, que divideix en dues tipologies: interna i externa, per

referir-se al paper i als drets que han de tenir les minories en sistemes polítics liberals. L'autor altre cop es mostra contrari als arguments clàssics i admet el dret general, unilateral i primari a l'autodeterminació, ja que considera que és un dret institucionalitzable, que es pot transformar segons el context i l'època. De fet, ell deixa clar que “la constitucionalització dels principis és compatible amb el caràcter dinàmic de la identitat, sempre que s'admeti el caràcter dinàmic dels mateixos principis constitucionals”, uns principis que no són eterns, sinó que evolucionaran a mesura que també ho fa la nostra concepció de la persona i del poble.

Aquesta preocupació que mostra l'autor pel que fa a l'autodeterminació es relaciona directament amb l'últim tema que aborda l'autor, el rol de les minories en les democràcies actuals, com s'ha d'actuar per tal que no s'imposi “democràticament” el que vol la majoria. Seymour parla de les dificultats que aquestes situacions comporten. Per explicar-ho, posa d'exemple una nació on hi ha una majoria social que vol escindir-se d'un estat. En un cas com aquest, els drets col·lectius permeten, d'una banda, que la majoria dugui a terme allò que ha decidit de forma democràtica; però, de l'altra, que la minoria també surti beneficiada de la secessió, ja que, mitjançant una sèrie d'acords entre el nou estat i el predecessor, es mantindrà un vincle estret tant econòmic com polític i també cultural.

La teoria dels drets col·lectius que presenta Seymour aporta un nou enfocament al liberalisme polític clàssic, proposant i aportant solucions a les complexitats reals que els sistemes polítics actuals es troben. A partir del liberalisme polític, l'autor troba un equilibri entre els nacionalismes minoritaris i majoritaris, on l'individualisme moral dona pas a una identitat col·lectiva, que existeix en la nostra societat. Mitjançant la idea dels drets col·lectius com a mecanisme per formar una identitat col·lectiva, reflexiona i descriu un full de ruta que ha de servir per establir les condicions que podrien garantir la viabilitat futura de qualsevol forma d'arranjament plurinacional, des d'estats nació fins a estats plurinacionals i organitzacions supranacionals regionals i internacionals, que inclouen diferents estats sobirans. La teoria dels drets col·lectius de Seymour encaixa perfectament amb el model de la nació actual, concebuda com “una identitat pública comuna que permet admetre identitats públiques diverses”. Les nacions fan intervenir una identitat pública comuna construïda a partir d'una o de diverses llengües, institucions i històries públiques comunes. Segons l'autor, aquesta nova concepció liberal és la que ha de garantir la viabilitat futura de qualsevol forma d'arranjament plurinacional.

A més, ha de servir per crear un nou corrent de liberalisme polític, que trenqui amb la visió clàssica centrada en la individualitat de l'estat nació, i que se centri en la diversitat dintre d'aquests, tant dels pobles com de les persones.